

מדוע תקף זך את אלתרמן, בעוד ששלונסקי יצא כמעט בלא פגע?

זיוה שמיר

לא אחת תהיתי איך נטוו אגדות סביב המתקפה של זך נגד אלתרמן. על מאמרו של זך "הרהורים על שירת אלתרמן" (1959) נכתבו סיפורים סותרים ונתהוו טעויות פרשניות רבות. קודם כול, מאמר זה, שהתפרסם ב"עכשיו" – ביטאון לא ידוע במיוחד של משוררי "דור המדינה" – הוצג על-ידי חבריו של זך כאות הפתיחה של המרד נגד אלתרמן. לאמִתו של דבר המרד התחיל מעל דפי "אָלף" של רטוש ובני "התנועה הכנענית" כעשור לפני מאמרו של זך.[1] מאמר זה זך הוצג בדרך-כלל ככתב-אשמה נגד אלתרמן כמשוררה המובהק של חבורת "יחדיו" מיסודו של שלונסקי – חבורה שהשליטה בשירה העברית נוסח רוּסוֹ-עברי עם ריתמוס סדיר וחרוזים נמרצים, בהשראת ראש החבורה ובעידודו. ואולם, התקפתו של זך כוּונה נגד אלתרמן, ולא נגד פטרונו שלונסקי, שהיה מעצבו של הנוסח המודרניסטי ושימש מקור חיקוי למעריציו.

החוקרים והפובליציסטים לא הפנו זרקור לעבר השאלה: מדוע לא יצאו זך וחבריו נגד שלונסקי, ראש האסכולה, ובחרו מבני כל חבורת "יחדיו" באלתרמן כיעד למתקפה. גם במאמרים שפרסם זך בעיתונות היומית הופנו רוב חִצי המתקפה שלו נגד אלתרמן, ומיעוטם נגד לאה גולדברג. מודרניסטים אחרים שכתבו בריתמוס ובחריזה סדירים ומפתיעים כאחד (כדוגמת אלכסנדר פן, מזה, ויונתן רטוש, מזה) יצאו ממנה "בשלום", ללא כל פגע. ולא הם בלבד, אלא גם רפאל אליעז, עזרא זוסמן, אברהם חלפי, יוכבד בת-מרים, משה ליפשיץ, ואחרים מבני חבורת "יחדיו" לא הותקפו. מתברר שזך לא תקף את "הריתמוס המכאני" של חבורת "יחדיו", ו/או את סגנונו של העומד בראשה, אלא את

אלתרמן בלבד (ליתר דיוק, גם לאה גולדברג זכתה ל"מחמאות" אחדות ממנו). תופעה זו של ההתמקדות באלתרמן אומרת "דָּרשני!".

ותמיהה גוררת תמיהה: אם מדובר במתקפה נגד הפרוזודיה הרוּסו-עברית, אגב המלצה על סגנון שירי חדש, מדוע בחר זך לתקוף את אלתרמן **שמונה-עשרה שנים תמימות** לאחר שנפרד גדול משוררי המדינה מבית-גידולו – מן החונך שלו, אברהם שלונסקי ומִבְּני החבורה שטיפחה את הנוסח הרוּסו-עברי? זך תקף את אלתרמן על הפרוזודיה שלו (על הסדירות הריתמית של שיריו, על סכמת החריזה שלהם, על מצלוליהם, וכו') **כשני עשורים** לאחר שנטש אלתרמן את סממני הסגנון הללו, מורשת שלונסקי וחבורתו ופנה לסגנון פרוזודי שונה בתכלית. סממני "אסכולת שלונסקי" התבטאו אמנם ב"כוכבים בחוץ" (1938), אך לא בספר שיריו השני ("עיר היונה", 1957). בזמן ששילח זך את חִציו ב-1959, כבר אימץ אלתרמן פואטיקה אחרת לחלוטין מזו של שלונסקי, ובחטיבת שירי "עיר היונה" (בספר הוכללו גם חטיבות של שירה מוקדמת יותר) הפגין נוסח שירִי רחב ואמירתי, המזכיר לפעמים את זה של א"צ גרינברג ב"רחובות הנהר" (שהושפע מנוסחו של וולט ויטמן ב"עלי עשב", 1955). אלתרמן שינה שינה את הריתמוס ואת סכֶמת החריזה שלו לבלי הכֵּר, ודברי זך ב-1959 בגנותו של אלתרמן כבר לא שיקפו כלל את נוסח כתיבתו החדש של אלתרמן.

כל ניסיון לענות על השאלות הללו, אפילו ניסיון חלקי, מבהיר עד מהרה שהחזות התאורטית והאובייקטיבית ששיווה זך למתקפה שלו לא הייתה אלא תירוץ ואחיזת עיניים. המתקפה ועיתויהּ נבעו בעיקרם ממאבקי כוח וממניעים פוליטיים חוץ-ספרותיים, ולא נולדו על רקע שימושו של אלתרמן בריתמוס "מכאני". אילו באמת ובתמים התכוון זך לתקוף את הריתמוס הסדור ("המכאני", כדבריו) של ראשית המודרניזם העברי, היה עליו לתקוף שני אגפים קיצוניים של המודרניזם העברי: מן הצד האחד את אברהם שלונסקי (ובצִדו את אלכסנדר פן), שהושפעו מן המודרניזם הרוסי, ומן הצד השני, את יונתן רטוש שהושפע מן המודרניזם הצרפתי (אך-על-פי שרטוש התכחש לכל השפעה בתואנה ששירתו אינה נובעת מן השירה האירופית – העברית או הלועזית.

את חידת העיתוי של מרידת זך באלתרמן ניתן לפענח בנקל: המרידה פרצה בזמן שספרו החדש של אלתרמן, "עיר היונה", הותקף מכל עֵבר. הספר, שאִכזב חלק מהקוראים שהוקסמו מ"כוכבים בחוץ", לא תאם את אופק הציפיות שלהם, הן מן הבחינה

הטקסטואלית הן מן הבחינה התמטית והרעיונית. אמנם דב סדן, חברו של אלתרמן למערכת "דבר", שעמד בראש חבר השופטים של פרס ביאליק לשנת 1957, זיכה את "עיר היונה" ב"פרס ביאליק" וכן במאמר משבח ("במבואי עיר היונה");[1] אולם בדרך-כלל נתקל ספר זה בביקורת עוינת ומעליבה. ברוך קורצוויל, מבקר הבית של עיתון "הארץ" שיבח את אורי-צבי גרינברג. לעומת זאת, שירי "עיר היונה" הוריד לדרגת "פזמונים", ואת מחברם כינה בכינוי-הגנאי "פייטן המפלגה השלטת וההסתדרות".[2] מאמרו השולל של קורצוויל חרץ את גורל הספר, ונתן זך שנכח במסיבת ההשקה של ספר זה בביתם של אידה צורית ואהרן מגד, כמתואר בספרו של מנחם דורמן,[3] ושמע את דברי ההערכה הפושרים שהשמיע שלונסקי על הספר החדש ואת דברי העלבון ששילח בו (בזך) באותו מעמד, מצא את העיתוי המושלם לצאת נגד אלתרמן ולהכותו אל החומֵש בעת שהמשורר הנערץ כבר היה ממילא מוּכּה עד עפר.

גיליונות כתב העת "לקראת" של משוררי "דור המדינה" כבר התחילו לצאת באותה עת במתכונת חדשה ומעודכנת, וזאת בהשוואה לגיליונו הראשון שיצא עדיין בסטנסיל (שיטת שכפול מיושנת ששימשה אז בעיתונים של בתי-הספר והגימנסיות). גיליון ראשון זה יצא בסיוון תשי"ב וכלל את שיריהם של שבעה משוררים צעירים בסדר א"ב: יגאל אפרתי, משה דור, ה. בנימין, נתן זך, פסח מילין, אריה סיון, גרשון שקד. בפתחו הובא מוטו מתוך תרגומו של שלונסקי לשיר של המשורר הרוסי ק"מ פוֹפַנוב, שביקש פואטיקה חדשה והצהיר: "חַפְּשׂוּ נָא דֶּרֶךְ חֲדָשָׁה/ הַיְקוּם הוּא צַר וּבְנְחֻשְׁתַּיִם [...] הַחֲלוֹמוֹת נִדְלוּ עַד תֹּם/ עֵינוֹת הַהַשְׁרָאָה חֲרֵבוּ/ וִימֵי תְּחִיָּה קָרְבוּ, קָרֵבוּ!". במנשר שנכלל בגיליון זה לא הסתיר/ו מחברו/יו את טיבו הפובליציסטי של העיתון החדש שעתיד לעסוק בבעיות כגון: היחס בין האמנות לחברה, הקשר בין הסופר לקהל הרחב, וכו' (המנשר לא הזכיר כלל עניינים "טכניים" כעניני משקל וחריזה). מניפסט הפתיחה אף הצהיר על הכוונה להרבות בתרגום יצירות מספרות העולם, כלומר, לפרוץ את ה"פרובינציאליות" של הדור הקודם, דור המאבק על עצמאות ישראל. ובמאמר מוסגר: בהמשך דרכם, שלושה מבין המייסדים (ה. בנימין, נתן זך ומשה דור) ישבו תקופות ממושכות מעֵבר לים, למדו ספרות כללית ולא שמרו על קשר רציף עם הפעילות הספרותית שהתרחשה בזירה הישראלית.

זך, שבשלב זה שאף לפרסם את כתב-העת "לקראת" ואת החבורה שקמה סביבו בהנהגתו, השתדל אפוא לשוות למאמרו מ-1959, ואחר-כך לספרו "זמן וריתמוס אצל

ברגסון ובשירה המודרנית" מ-1966, חזות אובייקטיבית, כמו-אקדמית. כך ניסה, ואף הצליח, שלא לחשוף את הכוונות האישיות הסמויות שלהם, ועיקרן: (א) הכוונה לפגוע במעמדו של אלתרמן כדי להעלות את קרנו ואת קרנה של ה"אסכולה" חדשה שבראשה עמד זך; (ב) הכוונה לפגוע במעמדה של מפא"י, המפלגה השלטת בעלת הערכים הפטריוטיים, שהונהגה על-ידי בן-גוריון, "חברו" של אלתרמן, ולהביא לחיזוקה של אופציה קוסמופוליטית ומערבית יותר, שקסמה למשוררי "דור המדינה". דברי זך, חרף מטרתם – הפוליטית והאישית – הגיעו לקוראים במסווה אקדמי. הדברים הובנו כאמירה תאורטית, נטולת אינטרס אישי.

כדי להעצים את הרושם האקדמי הניטרלי של המתקפה, לא נעצר זך במאמרו "הרהורים על שירת אלתרמן", וחודשים אחדים אחריו, ביום 6.11.1959, יצא במאמר גדול גם נגד לאה גולדברג. המשוררת הפופולרית לא נמנתה אמנם עם חוג הסופרים שהעריץ את בן-גוריון. כמו שלונסקי, היא הייתה מאנשי מפלגת מפ"ם, עיתונה "על המשמר" והוצאת הספרים שלה "ספרית פועלים" נשאו את עיניהם אל הנעשה בברית-המועצות. במקביל, המשוררת טיפחה משוררים צעירים, שהוזמנו לביתה, בצוותא ולחוד, והם שקבעו את דמות דיוקנה של השירה העברית ב"דור המדינה". את נתן זך לא זימנה המשוררת אל חוג זה, ששכן מנהגיו וסגנונו הכוחניים לא נשאו חן בעיניה. זך מצא הזדמנות להיפרע ממנה במסווה של אמירה תאורטית שקולה ו"חסרת פניות", שהתמקדה כביכול בנושאים פנים-ספרותיים, ותו לא.

ב-6.11.1959 הקדיש מוסף הספרות של "דבר" מקום לשני מאמרים על ספרה החדש של לאה גולדברג "מוקדם ומאוחר". האחד בשם "פגישת הקולות והמראות" – מאת תלמידה הנבחר של גולדברג, המשורר טוביה ריבנר, שכָּתב מונוגרפיה על מורתו. ריבנר שיבח את "שיווי המשקל הנפלא בין הצורה החמורה לבין הטון הדיבורי, אחד מהישגיה הבולטים של המשוררת [...] פרי ברירה קפדנית על כל תג ותג" וכן על שמירת שיווי המשקל בין אמירה לשתיקה. במיוחד שיבח ריבנר את שליטתה של לאה גולדברג בז'אנר הסונטה שבו עשתה, כדבריו, נפלאות. מולו הציג נתן זך (במאמר שכותרתו "ראית את הגשם? אנחנו שקטים"), משוררת שלא הציגה בספרה החדש תמורה ביחס לקודמיו, החוזרת שוב ושוב לאותו מִגוון מצומצם של נושאים, **מבלי לחיות את הדברים בייחודם ובחד-פעמיותם**, ועל נוסח שירי מסוגנן, ערטילאי **ולא חווייתי**, הגולש לעבר הפזמון. זך

קבע במאמר זה שעדיפים בעיניו דימוייו ה"שרירותיים" והפרוזודיה של אלתרמן (שאותם דרש לגנאי באותה עת במאמרו "הרהורים על שירת אלתרמן") על אלה של לאה גולדברג.

דן מירון, שיחסיו עם זך ידעו במשך הזמן עליות ומורדות, היה שרוי באותה עת בתקופה שבָּהּ העריך מאוד את זך ורצה בקרבתו. מאז אותה עת ואילך כִּיוון מירון את יחסו לאלתרמן ולגולדברג לפי "שושנת הרוחות" של נתן זך, מנהיג חבורת "לקראת". לא עברו אלא שבועות אחדים מפרסום מאמרו של זך בגנות שירת לאה גולדברג, וכבר יצא גם דן מירון במאמר בשם "על שירי לאה גולדברג" (הארץ, 1.1.1960), שבּוֹ חזר על רוב טענותיו של זך. גם הוא האשים את גולדברג על דבקותה במסורות קונבנציונליות ועל ששיריה נשארים "בתחום הכוללנות **הבלתי-חווייתית**, ומשום כך אין הם יכולים לחרוג מאותה סתמיות, שהיא אויבתה המסוכנת של השירה". מדעת או שלא מדעת, הוא בעצם סייע לזך לבסס את טענותיו על הריתמוס ה"מכאני" של אסכולת שלונסקי.

וחוזרת השאלה למקומה: מדוע לא תקף זך את שלונסקי, את פן, את רטוש ואת שאר משוררי הריתמוס ה"מכאני", שעליו יצא קצפו? הסיבות קשורות לדעתי במעמדם של המשוררים, שאותם יכול היה זך לתקוף ובמידת התועלת שיכול היה להפיק מן המתקפה. בשנות החמישים כבר נתבסס מעמדו של אברהם שלונסקי כעמוד תווך בתרבות הישראלית, לאחר שהפך מ"מורד" ספרותי לדמות אב ופטרון ספרותי. בתקופה זו הוא עסק באינטנסיביות בתרגום מופת מרוסית, בעריכה, בחידוש מילים בעברית, הוביל את הוצאת "ספרית פועלים" וביצר את מעמדו של דור חדש בספרות העברית. הסופר משה שמיר ראה בו את סנדקה של הספרות הארץ-ישראלית הצעירה, וכינהו בשם "המאסטרו". אך לא לעולם חוסן. בספרה "המאסטרו", תיארה פרופ' חגית הלפרין, החוקרת המובהקת של שלונסקי ויצירתו, את השינויים התכופים שחלו במעמדו של אבי חבורת "יחדיו":

> בשנות החמישים והשישים, כשהתבסס מעמדם של סופרי "דור תש"ח", הם היו "הצברים", הארצישראלים ואילו הוא הפך לנציגם של דור האבות שנולדו "שם" וייצגו את הגלותי והמסורתי. מעמדו של שלונסקי השתנה והוא, שבנעוריו יצא בחריפות נגד ביאליק וסופרי דורו ומרד בהם, זכה בבגרותו ליחס דומה מהסופרים בני הדור הצעיר שביקשו להשליט נורמות חדשות בשירה.[4]

משמע, סופרי "דור המדינה" התחילו לצאת נגד שלונסקי , אם בגלוי ואם בסמוי, במיוחד לנוכח העובדה שכְּתב-העת החשוב שלו "אורלוגין" נסגר ב-1957, ושלונסקי כבר לא היה בעליה של אכסניה שיכולה הייתה לסייע להם בפרסום יצירותיהם. עם זאת, בסוף שנות החמישים עדיין החזיק שלונסקי בעמדת כוח והשפעה תודות למשרתו כעורך הראשי של "ספריית פועלים", והוא לא היה מבליג על מתקפה נגדו מצד "טורף" (preditor) זה או אחר, אלא מתיר את חרצובות לשונו, מתנפל עליו ומשיב לו כדבעי.

ברי, זך היה יוצא ניזוק אילו יצא במלחמה נגד שלונסקי, ובחר לצאת נגד דמותו שוחרת השלום של אלתרמן, אשר ניסה תמיד ליישב מחלוקות ולא להחריפן. זך יצא כדי להכריע את אלתרמן, לפשוט את עורו, להביסו ולהפיק תועלת מן המתקפה. הייתה זו מלחמה בין סופר, שהפָּציפיזם המוצהר שלו כיסה על אישיות של עוף דורס העָט על טרפו, בְּסופר שהיה פָּציפיסט בנשמתו, הגם שלא התהדר בדרך-כלל בהכרזות פָּציפיסטיות גלויות. יתר על כן, גם אם תקף זך את אלתרמן המוחלש, בעת שהתחיל המשורר הגדול לאבד את מעמדו אצל ראשי המדברים "רפובליקה הספרותית", עדיין עמד מאחוריו ציבור גדול של מעריצים, שאהב את שיריו, "טוריו" ופזמוניו. מבחינתו של זך, מלחמה באלתרמן ונטרול ההערצה כלפיו יכולה הייתה לזַפותו בהישגים הגדולים והחשובים שעליהם חלם.

גם מלחמה ביונתן רטוש לא עמדה על הפרק מבחינתו של זך. מלחמה כזו עלולה הייתה לסבך אותו, ולגזול ממנו את הדימוי שדבק בו כמחדשו של הנוסח המודרניסטי האנגלו-אמריקני בשירה העברית. שירי רטוש שהתפרסמו בשנות החמישים בעיתון "הארץ" וכונסו בספריו "צלע" ו"פרט" הטרימו בשנים אחדות את הנוסח הקוטידיאני (quotidian) והפשוט לכאורה המזוהה עם נתן זך. הם בלטו בקיצור שלהם, בלשונם הדיבורית, בקשת הנושאים שלהם העוסקת בעניינים כמו-טריוויאליים מן החיים האישיים. שירים מאוחרים אלה של זך, שאינם דומים כלל לשירי "חופה שחורה", ביקשו לשחזר את החוויה היום-יומית כמות שהיא, ללא פתוס וקישוט, באמצעות תחביר מרוסק ובסיוע ריתמוס חופשי הזורם בשיר כזרום התודעה. התעלמותה המוחלטת כמעט של הביקורת משירי ספרו של רטוש "צלע" (1959), שנתפרסמו במוספי הספרות של העיתונות היומית במרוצת שנות החמישים, טשטשה את החידוש המופלג שהביא איתו אבי התנועה ה"כנענית" לשירה העברית של ראשית שנות המדינה, וכתר החידוש הזה נפל שלא כדין בחלקו של נתן זך. אילו פרצה מחלוקת זך לבין רטוש, עלול היה "מִגדל הקלפים" המפואר

שהוקם סביב זך – מגדל שביסס את מעמדו כסנונית המבשרת תקופה חדשה – לקרוס ולהתמוטט.[5]

ואם לא די בכל אלה, הרי שלנתן זך קמו באותה עת מעריצים שביקשו לחסות בצִלו ולהצטרף אל חבורתו. כיום, בסיוע האתר החשוב "עיתונות עברית היסטורית" יכול כל קורא לקרוא את מאמרו של דן מירון "הערות לוויכוח על שירת נ. אלתרמן", כפי שנדפס ב-1960 בעיתון "למרחב".[6] ברוב הדברים החרה-החזיק מירון אחרי זך (אם כי הציג את עצמו במעמד של "פוסק אחרון" שאינו קד קידה לזך בכל מחיר), ותלה אף הוא באלתרמן את כל האשמות שתָּלה בו זך.

מירון אף חיזק את טיעוניו הפרוזודיים של זך, ופסק בקשר לריתמוס של אסכולת שלונסקי-אלתרמן שרק דור שקרא קריאה לקויה את ביאליק (בהברה הארץ ישראלית הספרדית) יכול "להתלהב דווקא מ'ידיעת הנגן' של אסכולת שלונסקי-אלתרמן (שהביאה על השירה העברית החדשה את אחד מעידניה המונוטוניים והאנטי-מוסיקליים ביותר)". כמי שניסה באותה עת, כאמור, להתקרב לזך, סיכם וטען שזך, חרף חד-צדדיותן של הערותיו, היטיב "לכוון את תודעתנו לצדדים פגומים חשובים בשירת אלתרמן". לימים הסתכסכו זך ומירון, ומירון, שכבר לא ניסה לרַצות את זך, התחיל לשבח את אלתרמן על הישגיו המזהירים, אך כששוב נתקרבו בשנות השמונים וערכו ביחד את כרכי "איגרא" (אלמנך לספרות ואמנות) שוב כתב מירון בגנותו של אלתרמן ותיארו במאמרו "מיוצרים ובונים לבני בלי בית" כ"משורר חצר" ששכתב בשנות החמישים שירה "מגושמת ותפלה".

לא ארכו הימים והשניים הסתכסכו שוב, ושוב התחיל מירון להאדיר את אלתרמן ולספר על שיחות ארוכות שניהל אתו בסוף שנות השישים, שנים ספורות לפני פטירתו בטרם-עת. בשנות השמונים הוזמנתי למסיבה בביתו של חנוך ברטוב שבה השתתפו בני דור תש"ח – הסופרים ס' יזהר, משה שמיר, חנוך ברטוב, השופט משה בייסקי, פרופ' ישראל לוין ואחרים וגם פרופ' איתמר רבינוביץ שהתמנה אז לתפקיד ראש מרכז משה דיין. ברטוב טען שאלתרמן השתקן מעולם לא האריך בשיחה, אפילו עם הטובים בידידיו, עקב גמגומו ואישיותו האינטרוֶורטית. איש מהנוכחים לא מחה נגד דבריו, אלא הִנהנו לאות הסכמה.

מירון שצייר ב"שיחות" ידידות וקרבת-נפש בינו לבין המשורר שכח או ניסה להשכיח מאמר שכתב נגד אלתרמן ("מעריב" מיום 1.3.68) ואת תגובתו הצינית של

אלתרמן על מאמר זה ("מעריב" מיום 8.3.68). בעוד שדברי אלתרמן מנוסחים ב"esprit" ובכשרון, דברי מירון, שהיה אז פובליציסט כבן שלושים, דרדק במונחי גילם של החוקרים האקדמיים במדעי-הרוח, נוסחו בלשון מעליבה שהציגה את אלתרמן כ"דמגוג".

זך הסתייע בסייענים שעזרו לו להפיץ את תורתו. הוא לא פסח על איש שעיטר אותו במחמאה, בין שהיא פרי המציאות או שהיא פרי ההמצאה. כך, למשל, טרח לצטט את נסים קלדרון שאמר לו שהוא (זך) הִנו המשורר המולחן ביותר מבין המשוררים הישראליים.[7] אין בידי המספר המדויק של שיריו המולחנים של זך,[8] אך ברור שאלתרמן – עם מאות פזמוניו, טוריו המולחנים ושיריו ה"קנוניים" שהולחנו – הוא המשורר המולחן ביותר מבין המשוררים העברים – מאלה שכתבו לפני קום המדינה ואחריה, הוא ולא אחר.

לסיכום, זך תקף את אלתרמן, כי זיהה בו טרף קל למתקפה. הוא גם היה משוכנע שאלתרמן, באצילותו הטבעית, לא יענה לו על דברי הבלע, בעוד ששלונסקי היה קורע אותו כדג. הוא לא ידע שאלתרמן שלמד בעלומיו זואולוגיה (בין לימודי האגרונומיה שבהם התמחה) הכיר והבין את הטקטיקה הטורפנית של ה-predator, וענה לזך בין שיטי טוריו, למען הדורות הבאים (בשיריו ובפזמוניו, במחזותיו "פונדק הרוחות", "אסתר המלכה", "משפט פיתגורס"; בשירי "חגיגת קיץ", בהומורסקה "המסכה האחרונה", ועוד ועוד). התכתשות אישית על מעמדו לא עניינה את אלתרמן, שידע לשקול באופן שקול ורֵאליסטי את תרומתו לתרבות העברית לעומת תרומתם של יריביו.

זך – שהצטייד בנימוקים פנים-ספרותיים כדי להסתיר את האטיולוגיה האמיתית של דבריו בגנות אלתרמן – הבין אל נכון שמתקפה נגד אלתרמן תניב לו את הפירות הנחשקים ביותר, ותעמיד אותו בעמדת-על שעליה הוא יכול היה רק לחלום. סייעניו, שהיום מתנערים מן ההגנה שהגישו לזך מתכחשים לתפקידם בביסוס טענותיו בגנות אלתרמן.

ואולם גם כיום, לאחר ששככו הדי המלחמה – שנועדה להיות "מלחמת העצמאות" של זך וחבריו – דומתני, שאיש מבין מבקריו של אלתרמן (גם אלה שאינם חסידיו המושבעים) לא יטען ברצינות שזך ירש את מעמדו של המשורר הגדול. אפילו עמיחי, שכשרונו עולה לדעתי בהרבה על כשרונו של זך, מנהיג חבורת "לקראת", לא טען מימיו שמישהו מבני דורו הצליח להדיח את אלתרמן ממעמדו. העובדה שאין כיום משוררים הכותבים בסגנונו של אלתרמן, ויש רבים הכותבים בסגונו של זך וממשיכיו, אינה רָאיָה לנצחונו של זך. היום גם אין יודעים לצייר כמו רמברנדט, ון גוך, מונה ומודיליאני, בעוד

רבים יודעים לחקות את סגנונו של אנדי ווארהול. לסיום, נזכיר שבדור האחרון נערכו כמה וכמה משאלים על מידת הפופולריות של גדולי השירה העברית, ובכולם הוכתר אלתרמן במקום הראשון.

הערות

1. דבר סדן, "במבואי עיר היונה", "הפועל הצעיר", שנה נא, גיל' 15 (ט"ו בטבת תשי"ח; 7.1.1958), עמ' 18 – 20.
2. ברוך קורצוויל, "הארץ", י"ד בניסן תשי"ח (19.4.1958), עמ' 8.
3. מנחם דורמן, "נתן אלתרמן: פרקי ביוגרפיה", תל-אביב 1991, עמ' 304 – 305.
4. חגית הלפרין, המאסטרו: חייו ויצירתו של אברהם שלונסקי, תל-אביב 2011. הספר כלול ב"פרויקט בן יהודה" בערך https://benyehuda.org/read/44677 .
5. ראו מאמרי "יונתן שבין נתן לנתן: המשורר יונתן רטוש כחוליית מעבר בין הסגנון הרוסו-צרפתי של נתן אלתרמן לסגנון האנגלו-אמריקני של נתן זך", בתוך הספר: "עוז לעוזי: מחקרים בלשון העברית לזכרו של פרופ' עוזי אורנן", בעריכת משה בר-אשר ויעקב עציון, האקדמיה ללשון העברית, ירושלים 2026, עמ' 372 – 390.
6. "משא" (מצורף ל"למרחב"), שנה י, גל' 34 (י"ט באב תש"ך, 12 באוגוסט 1960), עמ' א. מאמר זה נכלל לימים בספרו של מירון "ארבע פנים בספרות העברית בת ימינו", ירושלים ותל-אביב (תשכ"ב; 1962), עמ' 84–108.
7. ראו את "מקומו של השורר ליד שולחן הכתיבה"
8. בדיקה ברשת העלתה כי באתר אקו"ם רשומות על שמו של אלתרמן 833 יצירות מוסיקליות, ועל שמו של נתן זך רשומות 387 בלבד. בתחום זה צועדת בראש לאה גולדברג עם 1,183 יצירות מולחנות.